

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, старшого дослідника

Шрамко Сабріє Сейтжелієвни

на дисертацію **Яковлевої Вікторії Сергіївни**

«Кримінологічна характеристика та запобігання втручанню в діяльність судових органів»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю **081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Стаття 129 Конституції України передбачає, що суддя у здійсненні правосуддя є незалежним. На захист цього принципу законодавство встановлює кримінальну відповідальність за втручання у діяльність судових органів (стаття 376 КК України). Протягом останніх кількох років перед українською державою гостро стоїть питання забезпечення незалежності судових органів, зважаючи на важливість діяльності зі здійснення правосуддя для забезпечення сталого суспільного розвитку, захисту прав і свобод людини. Офіційні статистичні відомості свідчать про відсутність у суспільстві тенденції до зменшення тиску та чинників впливу на діяльність суддів із метою спонукання їх до прийняття тих чи інших судових рішень. Крім того, цей вид кримінального правопорушення характеризується високою латентністю.

Важливість запобігання втручанню у діяльність судових органів обумовлюється тим, що такі явища становлять загрозу утвердженню в Україні принципу верховенства права, підривають основи правопорядку в державі, завдають непоправної шкоди авторитету України на міжнародній арені як держави, яка здатна дотримуватися положень законів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Тема дисертаційної роботи узгоджується з науково-дослідною роботою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика» (номер державної реєстрації 0117U000283), а також відповідно до Стратегії розвитку НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України на 2021–2025 роки, затвердженої протоколом ученої ради

Інституту від 24.03.2021 р. № 3.

Проблематика дослідження відповідає Цілям сталого розвитку України на період до 2030 р. (Ціль № 16), затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019; меті та очікуваним результатам Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, а також низки інших важливих стратегічних документів.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується використаною нормативною базою, належною теоретичною та емпіричною базою дослідження (здобувачка опрацювала результати експертного опитування 169 суддів, 218 працівників органів прокуратури, 282 співробітників Національної поліції, 56 адвокатів), статистичним аналізом поширення втручання у діяльність судових органів в Україні, коректною методологією (використано логіко-догматичний, системно-структурний, системно-функціональний, статистичний методи наукового пізнання).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним із перших розгорнутих кримінологічних досліджень втручання у діяльність судових органів в Україні.

У ракурсі такої наукової розвідки автором була правильно визначена мета дисертації, яка полягає в розробці наукових рекомендацій щодо системи заходів запобігання втручання у діяльність судових органів в Україні.

Заслужують на підтримку й визнання елементами наукової новизни дослідження висновки і положення, обґрунтовані вперше в рецензованій праці. Зокрема, з'ясовано тенденції поширення втручання у діяльність судових органів в Україні, а саме: нестабільність рівня, пік якого приходиться на 2018 рік; особливо високий рівень латентності; стрибкоподібна динаміка цих правопорушень у 2013–2022 роки; поширеність у роботі загальних судів; учинення, як правило, в усній та непроцесуальній формах; типовість загальних й додаткових способів втручання; найбільше територіальне поширення у м.

Києві, Дніпропетровській та Одеській областях; різноспрямованість негативних соціальних наслідків. Розроблено узагальнений кримінологічний портрет особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу. Встановлено, що втручання відбувається частіше у групі за попередньою змовою, а провідними злочинними мотивами є уникнення підсудним відповідальності, корисливі й кар'єристські мотиви. Запропоновано кримінологічну модель нерепресивного обмеження поширеності проявів втручання у діяльність судових органів.

На увагу і обговорення заслуговують окремі положення, які, будучи відомими в кримінологічній науці, в рецензованій роботі були удосконалені, й ті, які одержали в роботі подальший розвиток. У цілому презентовані авторкою елементи наукової новизни є достатніми для дисертаційного дослідження такого рівня.

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем запобігання злочинності, розв'язання яких дозволить підвищити ефективність держави та суспільства у протидії цьому явищу.

Практичне значення отриманих результатів обумовлюється тим, що висновки та практичні пропозиції, що містяться у дисертації, можуть використовуватися у правотворчій діяльності для підготовки й доповнення законодавчих й підзаконних нормативно-правових актів з питань запобігання втручанням у діяльність судових органів. Вони можуть бути впроваджені у правозастосовній сфері, як рекомендації щодо вдосконалення організаційних й методичних засад діяльності правоохоронних і судових органів, органів судового врядування, суддівського самоврядування, адвокатури, та інших центральних органів державної влади (акт упровадження Київського апеляційного суду від 02.02.2023 р.).

Оцінка структури та змісту дисертації. Характеристика основних положень роботи. Дисертація має завершений характер. Архітектоніка роботи характеризується логічною побудовою та вирішенням поставлених у вступі

дисертації завдань. Питання, які розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Зокрема, проаналізовано широкий спектр вітчизняних науково-теоретичних та монографічних робіт, публікацій у ЗМІ з окресленої проблематики, що свідчить про поглиблений аналіз порушеної в дослідженні проблеми. Крім того, авторка вивчила і проаналізувала періодичну літературу з цього питання, що свідчить про спробу синтезувати поряд із загальноприйнятими поняттями новітні підходи з проблем запобігання злочинності.

Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів, що разом містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (всього 285 найменувань) та дванадцяти додатків на 19 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок, з яких основний текст – 198 сторінок.

Авторка не відходить від питань, які визначено предметом цього дослідження. У підрозділах стиль викладення дозволяє усвідомити їхній зміст, який розкривається через низку методологічних питань.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, висвітлюється ступінь її наукової розробленості, формулюється об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, визначаються теоретико-методологічні основи й емпірична база, обґрунтовується наукова новизна одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення, форми апробації та структура дисертації.

У першому розділі досліджуються кількісні та якісні показники втручання в діяльність судових органів в Україні, зокрема, латентність цього кримінального правопорушення. Наводиться класифікація нормативно-правового регулювання стандарту незалежності судових органів за такими рівнями: міжнародно-правовий, регіональний (європейський) й національний.

Дослідження кількісних та якісних показників втручання в діяльність судових органів в Україні дозволило встановити збільшення коефіцієнту інтенсивності протягом 2013-2022 років майже у 10 разів.

За результатами вивчення латентності цього виду кримінального

правопорушення авторкою встановлено, що на один подібний облікований випадок приходиться щонайменше 51 необлікований, а також виокремлено основні причини латентності.

Другий розділ присвячено кримінологічній характеристиці особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу. За результатами емпіричного дослідження з'ясовано кримінологічний портрет такого правопорушника та розроблено його типологію.

У третьому розділі дисертації розглядається кримінологічна детермінація втручання в діяльність судових органів, зокрема зовнішні та внутрішні криміногенні чинники, що зумовлюють розглядуваний вид кримінального правопорушення. Спираючись на результати емпіричного дослідження авторка виокремлює такі зовнішні криміногенні чинники: нестабільність соціально-економічної ситуації в державі; політичний вплив на відправлення правосуддя; неефективність діяльності правоохоронних органів; корупція в органах державної влади і органах місцевого самоврядування; обмеженість правової культури і правосвідомості громадян; скудність морально-етичних та професійних якостей окремих адвокатів і журналістів; недосконалість чинного законодавства України. До внутрішніх криміногенних чинників віднесено: забезпечення не у повному обсязі соціальних гарантій незалежності суддів; прорахунки у кадровому, фінансовому, матеріально-технічному забезпеченні роботи судових органів; недоліки судового реформування; недостатній рівень суддівської етики; корупція у сфері правосуддя; відсутність належної охорони судів і особистої безпеки суддів; недоліки у діяльності суддівського врядування й самоврядування; слабка комунікація судових органів із ЗМІ та громадянським суспільством.

Заслуговує на увагу розгляд питання щодо ролі потерпілих у детермінуванні втручання у діяльність судових органів та їх віктимологічна характеристика. З'ясовано, що на професійну уразливість суддів впливають обставини у виді їх професійної незрілості, відсутності вагомого досвіду роботи, а також зайва довірливість, острах не задовольнити вимогу керівництва

або прохання колег.

Важливими для теорії та практики запобігання кримінальним правопорушенням виявляються положення *четвертого розділу* дисертації, що стосуються головних напрямів запобігання втручанню у діяльність судових органів. Здобувачкою виділені об'єкти запобіжного впливу загальносоціального, спеціально-кримінологічного, віктимологічного рівня та відповідно до них запропоновані заходи запобігання поширенню втручання у діяльність судових органів.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих матеріалах здобувача. Основні результати дисертації відображені в 7 наукових працях, три з яких – наукові статті, опубліковані у фахових наукових виданнях України, а чотири – тези доповідей і повідомлень на наукових форумах, науково-практичних конференціях та семінарах.

Перелік наукових праць Яковлевої В. С., а також аналіз їх змісту свідчать, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертації повно викладені у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на науково-практичних заходах.

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що представлена дисертація є актуальним, самостійними, завершеним науковим дослідженням, має істотне значення як для розвитку української науки, так і для вдосконалення заходів запобігання такому кримінальному правопорушенню як втручання у діяльність судових органів в Україні.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. Ознайомлення з дисертаційною роботою В. С. Яковлевої дозволяє висловити низку суджень та уточнюючих запитань.

1. У роботі окреслюються негативні соціальні наслідки, що настають унаслідок втручання в діяльність судових органів в Україні та зазначається, що «головний негативний соціальний наслідок указаних правопорушень – підрив демократії та верховенства права у державі, оскільки незалежна судова влада є атрибутом останньої» (с. 51). Так само наводяться й інші соціальні наслідки:

«ускладнення і навіть унеможливлення подальшого реформування судової системи; збільшення корупційних ризиків у діяльності судових органів; сприяння поширенню інших службових злочинних зловживань як з боку суддів та апарату судів, так й з боку прокурорів, адвокатів, слідчих та інших учасників судового процесу» (с. 53). Виникає запитання: які негативні соціальні наслідки настають внаслідок втручання громадських активістів, членів громадських організацій, які у роботі визначені як найбільш поширені суб'єкти незаконного впливу на суддів? Адже на с. 39-40 дисертації до осіб, які здійснюють зовнішнє втручання у діяльність судових органів, віднесені депутати, представники, у тому числі керівники, правоохоронних органів, службові особи органів державної влади й місцевого самоврядування. Крім цього підкреслюється, що «злочини, які вчиняються суддями, представниками сторони обвинувачення з використанням своїх владно-процесуальних повноважень, службового становища, більше за інших руйнують державу» (с. 73).

2. У підрозділі 4.2 дисертації, присвяченого заходам спеціально-кримінологічного запобігання втручанням у діяльність судових органів, виділяються інформаційні заходи та зазначається, що здійснення таких заходів «пов'язуються із діяльністю різних суб'єктів, спрямовану на заповнення своєрідного інформаційного вакууму навколо проблеми тиску на суди в Україні» (с. 193). Але жодного такого суб'єкта не вказано, тому потребує уточнення які саме суб'єкти мають це забезпечувати та за які напрями кожен із них має відповідати?

3. На с. 205 дисертації авторка, розглядаючи заходи віктимологічної профілактики, пропонує розділити слухачів Національної школи суддів України на три групи: 1) особи, які проходять кваліфікаційне оцінювання на посаду судді; 2) судді, які проходять курси підвищення кваліфікації раз на три роки; 3) діючі судді, які потерпіли від протиправного впливу на свою діяльність. При цьому наголошується на тому, що базові курси слід розробити для першої та другої групи слухачів, а спеціальні – для третьої, яка визначається як «найбільш уразлива». Потерпілими у розглядуваній роботі є

судді, які зазнали втручання під час здійснення професійних обов'язків та повідомили про це відповідні органи. Чи не буде вважатися таке виокремлення додатковим тиском для таких осіб, які на відміну від багатьох інших (ураховуючи високу латентність), повідомили про втручання, здійснивши обов'язок передбачений чинним законодавством?

У контексті висловлених пропозицій щодо заходів віктимологічної профілактики було би доцільно навести приклади порад/застережень, що мали би міститися, наприклад, у практичних порадах на зразок пам'ятки «Як не стати жертвою втручання у діяльність судді?» (с. 205).

Разом із цим висловленні судження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого наукового дослідження. Робота виконана на актуальну тему, відрізняється новизною, містить практично спрямовані напрями запобігання втручання у діяльність судових органів.

ВИСНОВОК.

Дисертація Яковлевої Вікторії Сергіївни «Кримінологічна характеристика та запобігання втручання у діяльність судових органів», що була подана на захист до разової спеціалізованої вченої ради на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є завершеною самостійно виконаною науковою роботою на правах рукопису, з правильним використанням методів дослідження, містить науково обґрунтовані результати, оформлені в чіткі лаконічні висновки. Оформлення наукової роботи відповідає вимогам, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759). Методичний рівень, наукова новизна і практичне значення, рівень оприлюднення рецензованої роботи відповідає вимогам до дисертації ступеня доктора філософії згідно з Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 12.01.2022 № 167 (із змінами, внесеними постановою КМ України від 21.03.2022 р № 341), а її авторка – Яковлева Вікторія Сергіївна – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – «Право», за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сталіна
НАПрН України

Сабріє ШРАМКО

Підпис *С.С. Шрамко*
засвідчую
Інспектор ВК *Сабріє Шрамко*
« 03 » травня 2023 р.